

dr Paweł Daszczuk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-2399-7224

e-mail: p.daszczuk@kancelariadsp.pl

Zakres kognicji sądu rejestrowego w odniesieniu do oświadczeń woli złożonych pod wpływem błędu lub groźby

The scope of register court cognition in respect of declarations of intent made under the influence of error or threat

Streszczenie

Artykuł dotyczy kognicji sądu rejestrowego w sprawach, w których uczestnik postępowania złożył oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli z uwagi na to, że zostało ono złożone pod wpływem błędu lub groźby. W tym kontekście istotne jest, czy sąd jest uprawniony do badania skuteczności takiego oświadczenia, w jakim zakresie może prowadzić postępowanie dowodowe, na kim ciąży ciężar wykazania jego skuteczności oraz czy sąd rejestrowy może uzależniać wpis od rozstrzygnięcia sprawy o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa.

Słowa kluczowe: postępowanie rejestrowe, badanie materialne, oświadczenie woli, błąd, groźba

JEL: K12, K22, K23

Kognicja sądu rejestrowego

Postępowanie rejestrowe jest oparte na zasadzie pisemności. Zgodnie z art. 23 ust. 1 ustawy z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 1500 ze zm.), dalej ustawa o KRS, sąd rejestrowy bada, czy dołączone do wniosku dokumenty są zgodne pod względem formy i treści z przepisami prawa. Zakres kognicji w postępowaniu rejestrowym jest więc ograniczony, co wynika z jednej z podstawowych zasad prawa handlowego, jaką jest szybkość obrotu. Jej wyrazem w postępowaniu rejestrowym jest również art. 20a ustawy o KRS, zgodnie z którym wniosek o wpis sąd rejestrowy rozpoznaje nie później niż w terminie 7 dni od daty jego wpływu do sądu, a jeżeli rozpoznanie wniosku wymaga przeprowadzenia rozprawy, wniosek należy rozpoznać nie później niż w terminie miesiąca. Ponadto art. 20a ust. 2 ustawy o KRS stanowi, że wniosek o wpis spółki, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy udostępnionego w systemie teleinformatycznym, sąd reje-

Abstract

The article is focused on the cognition of the registry court in cases in which one of the participants has made a declaration of evasion of the legal effects of a declaration of his intent, due to the fact that it was made under the influence of an error or threat. In this context, it is important whether the court is entitled to examine the effectiveness of such a statement, to what extent it can conduct evidentiary proceedings, who is burdened with demonstrating its effectiveness. It is also important how the court verifies the truthfulness of the documents submitted in register proceedings.

Key words: registration proceedings, material examination, declaration of intent, error, threat

strowy rozpoznaje w terminie jednego dnia od daty jego wpływu. Natomiast zgodnie z art. 20a ust. 3 ustawy o KRS, jeżeli rozpoznanie wniosku, o którym mowa w ust. 1 i 2, wymaga wezwania do usunięcia przeszkody do dokonania wpisu, wniosek powinien być rozpoznany w terminie 7 dni od usunięcia przeszkody przez wnioskodawcę, co nie uchybia terminom określonym w przepisach szczególnych. Przepisy te, chociaż o charakterze instrukcyjnym, oddają istotę postępowania rejestrowego, które ma służyć szybkiemu wpisowi w rejestrze (postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15, LEX nr 1928693).

Rozpoznając sprawę sąd rejestrowy ogranicza się do weryfikacji dokumentów stanowiących podstawę wpisu (art. 9 ust. 1 ustawy o KRS), jak również składanych do akt rejestrowych (art. 9 ust. 2 ustawy o KRS). Jeżeli dokumenty te są sporządzone w przewidzianej przez prawo formie, a ich treść jest zgodna z przepisami prawa, sąd wpisuje wynikające z nich dane do rejestru. W większości przypadków tak zakreślony zakres badania pozwala sądowi na stwierdzenie,

czy zgłoszone dane są prawdziwe. Gdyby sąd był w każdym przypadku zobligowany do szczegółowej weryfikacji prawdziwości zgłaszanych danych, postępowanie rejestrowe stałoby się długotrwałe (por. Łukowski, 2012).

Przepis art. 23 ust. 1 ustawy o KRS jest w analizowanym zakresie zbliżony do art. 626⁸ § 2 ustawy z 17.11.1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.), dalej k.p.c., który obowiązuje w postępowaniu wieczystoksięgowym¹. W przeciwieństwie do przepisów o postępowaniu rejestrowym, art. 626⁸ § 2 k.p.c. stanowi jednak wyraźnie, że rozpoznając wniosek o wpis sąd bada jedynie treść i formę wniosku dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej². Wynika to z tego, że postępowanie wieczystoksięgowe jest związane z formalizacją obrotu nieruchomości. Czynności prawne związane z przeniesieniem własności czy obciążaniem nieruchomości, dokonywane są w głównej mierze w formie aktu notarialnego (wyrok TK z 3.07.2007 r., SK 1/06, LEX nr 299959). W przypadku podmiotów wpisywanych do rejestru, forma aktu notarialnego stosowana jest tylko w wyjątkowych przypadkach (por. art. 255 § 3 ustawy z 15.09.2000 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 505 ze zm.), dalej k.s.h., art. 270 pkt 2 k.s.h., art. 421 § 1 k.s.h.).

Kognicja sądu wieczystoksięgowego jest ograniczona, ale nie ma charakteru wyłącznie formalnego (postanowienie SN z 20.01.2016 r., IV CSK 438/15, LEX nr 2004209). Obowiązek badania treści dokumentu dołączonego do wniosku o wpis mieści w sobie również konieczność oceny, czy dokument ten stanowi uzasadnioną podstawę wpisu (postanowienie SN z 20.01.2016 r., IV CSK 438/15, LEX nr 2004209). W konsekwencji sąd jest obowiązany badać czynność prawną stanowiącą podstawę wpisu nie tylko pod względem formalnoprawnym, lecz także pod względem jej skuteczności materialnej. Powinien zatem zbadać, czy czynność ta uzasadnia powstanie, zmianę lub wygaśnięcie prawa, które ma być wpisane do księgi wieczystej lub z niej wykreślone. Musi zatem ocenić, czy prawo, które ma być wpisane, zostało ważnie ustanowione. Trzeba jednak podkreślić, że podstawę tej oceny mogą stanowić wyłącznie ustalenia dokonane na podstawie treści wniosku, treści dołączonych do niego dokumentów oraz treści księgi wieczystej. W postępowaniu wieczystoksięgowym bowiem sąd nie może prowadzić postępowania dowodowego wykraczającego poza granice, które zostały zakreślone w art. 626⁸ § 2 k.p.c. ani uwzględniać dalszych okoliczności niewynikających ze wskazanych w tym przepisie dowodów (zob. postanowienie SN z 22.03.1955 r., II CO 116/54, LEX nr 118017; postanowienie SN z 25.02.1963 r., III CR 177/62, Legalis nr 11968; postanowienie SN z 18.11.1971 r., III CRN 338/71, LEX nr 1364; postanowienie SN z 13.07.1984 r., IV CR 343/84, IV CR 343/84; postanowienie SN z 20.02.2003 r., II CKN 1237/00, LEX nr 109418; uchwała SN z 12.04.1990 r., III CZP 14/90, LEX nr 1631966; uchwała SN z 20.07.1995 r., III CZP 88/95, LEX nr 4260; uchwała SN z 22.05.1996 r., III CZP 50/96, LEX nr 25820; uchwała SN z 17.01.2003 r., III CZP 79/02, Legalis nr 55848).

Sąd prowadzi więc badanie formalne i materialne wniosku. Nie może jednak prowadzić postępowania dowodowe-

go wykraczającego poza dowód z dokumentu, co oznacza, że w postępowaniu tym dowód z zeznań świadków jest niedopuszczalny (Pruś, 2015, s. 274; Gudowski, 2016, s. 458). Sąd wieczystoksięgowy nie jest bowiem powołany do rozstrzygania sporów (Ignatowicz, Wasilkowski, 1977, s. 935). Temu służy specjalne postępowanie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym (Ignatowicz, Wasilkowski, 1977, s. 935), w którym brak jest tego typu ograniczeń dowodowych.

Postępowanie rejestrowe zostało uregulowane w sposób odmienny, ponieważ ograniczenie zakresu badania materialnego przez sąd rejestrowy nie ma charakteru bezwzględniego. Zgodnie z art. 23 ust. 2 ustawy o KRS sąd rejestrowy bada, czy dane wskazane we wniosku o wpis do rejestru w zakresie określonym w art. 35 pkt 1 i 2 oraz art. 38 pkt 1 lit. h ustawy o KRS są prawdziwe. Sąd weryfikuje więc:

- w przypadku osoby fizycznej nazwisko i imiona oraz numer PESEL;
- w przypadku innego podmiotu niż osoba fizyczna nazwę lub firmę oraz numer identyfikacyjny REGON;
- gdy podmiot powstał w wyniku przekształcenia — NIP podmiotu przekształcanego, a jeżeli podmiot jest zarejestrowany w rejestrze — także jego numer w rejestrze;
- NIP podmiotu albo informację o jego unieważnieniu lub uchyleniu.

Ponadto, zgodnie z art. 9b ustawy z 20.08.1997 r. — Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. nr 121, poz. 770 ze zm.) sąd rejestrowy, poza zakresem określonym w art. 23 ustawy o KRS, w odniesieniu do spółki kapitałowej, bada prawidłowość zwołania zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia oraz powołania składów osobowych organów tych spółek, prawidłowość nabycia lub objęcia udziałów albo akcji, a w szczególności spełnienie wymogów dotyczących rejestracji i umarzania niektórych dokumentów na okaziciela emitowanych przed 1.09.1939 r. W odniesieniu do spółki osobowej, poza zakresem określonym w art. 23 ustawy o KRS, sąd rejestrowy bada okoliczności wstąpienia w prawa wspólnika.

W pozostałym zakresie sąd rejestrowy bada, czy zgłoszone dane są zgodne z rzeczywistym stanem, jeżeli ma w tym względzie uzasadnione wątpliwości (art. 23 ust. 2 zd. 2 ustawy o KRS). Jeżeli więc dane wynikające z dokumentów są zgodne z przepisami prawa, ale sąd ma wątpliwości czy są one prawdziwe, może w tym zakresie prowadzić postępowanie dowodowe. W przeciwieństwie do sądu wieczystoksięgowego, sąd rejestrowy nie jest przy tym ograniczony do dowodu z dokumentu. Przepis ten jest wyrazem kompromisu między zasadą szybkości postępowania, a zapewnieniem prawidłowości danych ujawnianych w rejestrze.

W Niemczech, zarówno w Kodeksie handlowym, § 8–16 Handelsgesetzbuch (HGB) vom 10. Mai 1897 (RGL S. 219), jak i w ustawie z 17.12.2008 r. o postępowaniu w sprawach rodzinnych i postępowaniach niespornych, § 378–387 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17. Dezember 2008 (BGBl. I S. 2586, 2587), brak jest przepisu, który wprost określałby kognicję sądu rejestrowego. W literaturze przyjmuje się, że sąd ma obowiązek stosunkowo sze-

rokowego badania materialnego wniosku, choć dyskusyjna jest jego podstawa prawna (por. Hopt, 2010, s. 80; Koch, 2009, s. 177). Przyjmuje się jednak, że skoro jednym z celów rejestru jest zapewnienie prawidłowości wpisywanych danych, wymaga to merytorycznej kontroli wniosków (Koch, 2009, s. 177). Podobna sytuacja ma miejsce w prawie francuskim, które również nie zawiera regulacji określającej wprost zakres badania zgłoszenia. Zgodnie z art. R 123-94 Code de Commerce sekretarz sądowy jest odpowiedzialny za zapewnienie prawidłowości wniosku — „*Le greffier, sous sa responsabilité, s'assure de la régularité de la demande*”.

Wobec powyższego sąd rejestrowy jest uprawniony przykładowo do badania:

- zdolności aportowej wkładu (Michnik, 2013, s. 227–228.),
- ustawowych wymagań przewidzianych dla czynności zmierzających do wpisu przekształcenia spółki kapitałowej (postanowienie SN z 2.10.2008 r., II CSK 186/08, LEX nr 470013),
- prawidłowości likwidacji spółki (sąd rejestrowy rozpoznając wniosek o wykreślenie spółki z rejestru nie może ograniczyć się do stwierdzenia, że likwidatorzy przedłożyli zgromadzeniu wspólników sprawozdanie likwidacyjne oraz że zgromadzenie wspólników je zatwierdziło, lecz ma także badać, czy można uznać likwidację za ukończoną — postanowienie SN z 5.05.2005 r., IV CK 770/04, LEX nr 1111124),
- prawidłowości obniżenia kapitału zakładowego (postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 20.11.2015 r., VIII Ga 315/15, LEX nr 1952392, Dumkiewicz, 2019, s. 1220.),
- wpływu naruszeń procedury podejmowania uchwał na ich treść (uchwała SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, por. jednak A. Pęczyk-Tofel, M. Tofel 2010, s. 38–39),
- skuteczności zbycia udziałów (uchwała SN z 6.06.2012 r., III CZP 22/12) czy ogółu praw i obowiązków (postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15).

Kognicja sądu rejestrowego ogranicza się do badania dokumentów, ale tylko, gdy sąd nie ma uzasadnionych wątpliwości co do prawdziwości zgłaszanych danych. Skoro badanie zgodności zgłoszonych danych z rzeczywistym stanem ma zapewnić ochronę interesów osób działających w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze, kompetencje sądu rejestrowego w tym zakresie powinny być szerokie (Michnik, 2013, s. 224). Jeżeli więc sąd ma wątpliwości co do prawdziwości danych, jego kognicja nie podlega ograniczeniom. Zabezpieczeniem realizacji zasady szybkości postępowania rejestrowego jest w tym przypadku ograniczenie badania materialnego do sytuacji, w której istnieją uzasadnione wątpliwości (Michnik, 2013, s. 225).

O tym, czy w danej sprawie zachodzą wątpliwości i są one uzasadnione, decyduje sąd na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału (art. 233 § 1 k.p.c.). Stosuje przy tym przepisy o postępowaniu dowodowym, takie jak domniemanie faktyczne (art. 231 k.p.c.), fakty znane powszechnie lub znane sądowi z urzędu (art. 228 k.p.c.), jak np. wiedza o innym toczącym się postępowaniu (Michnik, 2013, s. 225). Wątpliwości te mogą przy tym powstać jedynie w zakresie takich zdarzeń prawnych, które stoją u podstaw

zgłoszenia (postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15, LEX nr 1928693). W uchwale z 10.05.1994 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że uzasadnioną wątpliwość w postępowaniu o wpis zmiany zarządu spółki może stanowić zarzut osoby zainteresowanej, że nie wyraziła zgody na powołanie jej do zarządu (uchwała SN z 10.05.1994 r., III CZP 63/94, LEX nr 5387). Taka wątpliwość może się pojawić również w przypadku, gdy jedna ze stron czynności prawnej stanowiącej podstawę wpisu uchyli się od skutków oświadczenia woli, twierdząc, że złożyła je pod wpływem błędu czy groźby.

Oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby

Zgodnie z art. 84 § 1 ustawa z 23.04.1964 r. — Kodeks cywilny (Dz U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.), dalej k.c., w razie błędu co do treści czynności prawnej można uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia woli. Jeżeli jednak oświadczenie woli było złożone innej osobie, uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć; ograniczenie to nie dotyczy czynności prawnej nieodpłatnej. Artykuł 84 § 2 k.c. stanowi natomiast, że można powoływać się tylko na błąd uzasadniający przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia tej treści (błąd istotny). Jeżeli natomiast błąd wywołała druga strona podstępnie, uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu może nastąpić także wtedy, gdy błąd nie był istotny, jak również wtedy, gdy nie dotyczył treści czynności prawnej (art. 86 § 1 k.c.). Zgodnie z art. 88 § 2 k.c. podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem strony, jeżeli ta o podstępie wiedziała i nie zawiadomiła o nim drugiej strony, albo jeżeli czynność prawna była nieodpłatna.

Podobna sytuacja wiąże się z inną wadą oświadczenia woli czyli groźbą. Jak stanowi art. 87 k.c., kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.

Jak stanowi art. 88 § 1 k.c. uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem błędu lub groźby, następuje przez oświadczenie złożone tej osobie na piśmie, przy czym z art. 88 § 2 k.c. wynika, że uprawnienie do uchylenia się wygasa: w razie błędu — z upływem roku od jego wykrycia, a w razie groźby — z upływem roku od chwili, kiedy stan obawy ustał (art. 88 § 2 k.c.). Prawidłowe złożenie oświadczenia prowadzi do nieważności czynności prawnej z mocą wsteczną, to jest od chwili jej dokonania (*ex tunc*) (Jedliński, 2012, s. 576). Jest to przykład względnej nieważności czynności prawnej

(wzruszalności), która zależy od skorzystania z uprawnienia do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli, które ma charakter prawa podmiotowego kształtującego (Jedliński, 2012, s. 576). Oświadczenie, o którym mowa w art. 88 k.c., samo w sobie nie uchyla skutków prawnych złożonego oświadczenia woli, jest wyłącznie formalnym warunkiem nieważności czynności prawnej. Dla jego skuteczności jest konieczne, aby było uzasadnione w świetle prawa materialnego, tj. faktycznie musi wystąpić wada, o której mowa w przepisach Kodeksu cywilnego,³ co wymaga przeprowadzenia szczegółowego postępowania dowodowego, w tym często przesłuchania świadków. Nie jest przy tym konieczne stwierdzenie orzeczeniem sądowym materialnoprawnego skutku uchylenia się od złożonego oświadczenia woli.

Przepisy o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby mają zastosowanie także w odniesieniu do czynności prawnych dotyczących podmiotów wpisanych do rejestru. W wyroku z 2.02.2017 r. Sąd Najwyższy wskazał, że strona może uchylić się od skutków prawnych oświadczenia woli także wtedy, gdy oświadczenie to dotyczy przystąpienia do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, objęcia udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki lub wniesienia wkładów na pokrycie obejmowanych udziałów, w tym praw do nieruchomości (wyrok SN z 2.02.2017 r., I CSK 92/16, LEX nr 2266865). W innym wyroku Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał na możliwość zastosowania przepisów o błędzie do oświadczeń woli wspólników przybierających formę głosowania nad uchwałami zgromadzenia wspólników (wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 15.11.2017 r., I ACa 543/17, LEX nr 2488258). Błąd, jak i groźba, może dotyczyć także oświadczeń woli wiążących się ze zbyciem ogółu praw i obowiązków w spółce osobowej, udziałów czy akcji, jak też oświadczeń o wypowiedzeniu umowy spółki przez wspólnika (art. 61 § 1 k.s.h.), czy jego wierzyciela (art. 62 § 2 k.s.h.).

W przypadku sporu co do skuteczności oświadczenia woli o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli mającego wpływ na czynność prawną wiążącą się z podmiotem podlegającym wpisowi do rejestru, strony tej czynności będą dążyły do potwierdzenia bądź zanegowania jej ważności w pierwszej kolejności przez wpis do rejestru. Jeżeli oświadczenie o uchyleniu się zostało złożone drugiej stronie i przedłożone w toku postępowania o wpis, sąd może mieć uzasadnione wątpliwości, czy czynność prawna jest ważna, a zgłoszone dane prawdziwe. W takiej sytuacji powinien zweryfikować materialną skuteczność oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych (por. Zamojski 2008, s. 168).

Postępowanie dowodowe prowadzone przez sąd rejestrowy

Postępowanie rejestrowe jest rodzajem postępowania nieprocesowego. Stosuje się w nim odpowiednio przepisy o postępowaniu procesowym, w tym przepisy o dowodach

(art. 13 § 2 k.p.c.). W niektórych sprawach nieprocesowych przeprowadzenie określonego dowodu (np. art. 547 § 1 k.p.c.) albo rozprawy (np. art. 564 k.p.c.) jest obowiązkiem sądu. Posługiwanie się w postępowaniu rejestrowym środkami dowodowymi innymi niż dowód z dokumentu powinno się ograniczyć się do przypadków szczególnych, skoro podstawę dokonania wpisu stanowią dokumenty (por. art. 9 ust. 1 ustawy o KRS i postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15, LEX nr 1928693). Jednak w przypadku gdy sąd rejestrowy ma uzasadnione wątpliwości, czy zgłoszone dane są zgodne z rzeczywistym stanem, przepisy o postępowaniu rejestrowym nie przewidują ograniczeń w prowadzeniu dowodów. Do przeprowadzenia rozprawy przez sąd rejestrowy odwołuje się zresztą wprost cytowany wcześniej art. 20a ust. 3 ustawy o KRS.

Jeżeli rozpoznając wniosek o wpis do rejestru, sąd rejestrowy ma wątpliwości co do ważności czynności prawnej, ma obowiązek przeprowadzić postępowanie dowodowe i w zależności od jego wyników dokonać albo odmówić wpisu (por. M. Wrzolek-Romańczuk, 1992, s. 21). Czuwając nad prawdziwością danych ujawnianych w rejestrze, sąd rejestrowy powinien zgromadzić materiał procesowy zgodnie z regułami, o których mowa w art. 212 § 1 k.p.c. i 232 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., który pozwoli ocenić, czy zgłoszone dane są prawdziwe (Michnik, 2013, s. 225). Sąd może w tym celu wezwać wnioskodawcę do przedłożenia określonych dokumentów potwierdzających stan rzeczywisty⁴. Rozstrzygnięcie powinno zostać wydane dopiero po prawidłowo przeprowadzonym postępowaniu dowodowym i umożliwieniu stronom przedstawienia swoich stanowisk i dowodów w granicach wytyczanych przez prawo procesowe (por. postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15, LEX nr 1928693).

Jeżeli w toku postępowania o wpis przedłożono sądowi oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli, nie jest dopuszczalne, aby sąd rejestrowy oddalił wniosek o wpis powołując się jedynie na fakt złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 88 § 1 k.c., w przepisany terminie, bez badania jego podstaw materialnych. Wyjątkiem może być sytuacja, w której sąd nie ma wątpliwości co do ważności czynności prawnej, w szczególności gdy jej strony zgodnie twierdzą, że uchylenie się od skutków oświadczenia woli było skuteczne (por. postanowienie SN z 20.12.2012 r., III CZP 87/12, Legalis nr 680072).

Inaczej zostało ukształtowane postępowanie wieczystoksięgowe. Z uwagi na art. 626⁸ § 2 k.p.c. sąd wieczystoksięgowy nie może prowadzić postępowania dowodowego w zakresie ustalenia, czy zostały spełnione wszystkie przesłanki ustawowe umożliwiające stwierdzenie, że nastąpiło skuteczne uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu. Taki pogląd, na tle art. 626⁸ § 2 k.p.c., został wyrażony w postanowieniu SN z 16.01.2009 r., gdzie stwierdzono również, że „sąd wieczystoksięgowy w świetle art. 628⁸ § 2 k.p.c. nie jest uprawniony do badania tego, czy nastąpiły wszystkie niezbędne przesłanki wystąpienia groźby w rozumieniu art. 87 k.c. Przed sądem wieczystoksięgowym nie mogłoby bowiem toczyć się postępowania dowodowe, które miałyby wykazać istnienie takich przesła-

nek. Kognicja sądu wieczystoksięgowego wyłącza możliwość prowadzenia postępowania dowodowego i dokonywania na jego podstawie ustaleń faktycznych. Oznacza to niemożność weryfikowania w postępowaniu przed tym sądem skuteczności prawnej oświadczeń woli skarżącej złożonego na podstawie art. 88 k.c. w zw. z art. 87 k.c.” (postanowienie SN z 16.01.2009 r., III CSK 239/08, Legalis nr 235115).

Składając wniosek o wpis wnioskodawca ma obowiązek udowodnić, że doszło do zdarzenia, podlegającego ujawnieniu w rejestrze, przedkładając sądowi stosowne dokumenty. Sąd bada z urzędu jedynie nieważność bezwzględnej czynności prawnej. Obowiązek ten nie dotyczy więc nieważności względnej (postanowienie SN z 6.09.2018 r., V CSK 483/17, Legalis nr 1829463). Jeżeli wniosek dotyczy czynności prawnej, której ważność jest kwestionowana, z uwagi na złożenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli, udowodnienie skuteczności tego oświadczenia obciąża osobę, która się na to powołuje, zgodnie z art. 6 k.c. Jak wskazano wcześniej, dowód taki nie ogranicza się tylko do przedłożenia sądowi oświadczenia o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli, gdyż sam fakt jego złożenia nie świadczy o jego skuteczności. „Sąd więc nie może badać, czy strony czynności prawnej miały zdolność do czynności prawnych, jeżeli jej brak nie wynika z aktu, albo czy ich oświadczenia woli były wolne od wad. Oczywiście, że materialnoprawny skutek uchylenia się od złożonego oświadczenia woli nie wymaga stwierdzenia orzeczeniem sądowym, jednak w postępowaniu wieczystoksięgowym kognicja sądu jest ustawowo zawężona do treści i formy wniosku, treści i formy dołączonych do niego dokumentów oraz treści księgi wieczystej. Tak więc ten, kto twierdzi, że swoim oświadczeniem woli spowodował zmianę stanu prawnego, na skutek której ujawniony w księdze wieczystej stan prawny stał się niezgodny z rzeczywistym stanem prawnym, musi tę niezgodność udowodnić w sposób pozwalający sądowi rejonowemu stwierdzić, że niezgodność istotnie ma miejsce. Potrzebny więc jest w tym celu dowód w postaci dołączonego do wniosku dokumentu. Dowodem takim nie jest oczywiście pismo zawierające oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli, gdyż sam fakt złożenia tego oświadczenia nie świadczy jeszcze o jego skuteczności” (Rudnicki, 2010, s. 406).

Niezbędne jest w takim przypadku udowodnienie skuteczności materialnej, czyli wykazanie, że oświadczenie jest obarczone wadą. Jeżeli osoba, która powołuje się na tę okoliczność nie sprostą obowiązkowi dowodowemu, sąd dokonaj wpis zgodnie z treścią wniosku.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z 12.10.2005 r., jeżeli strona czynności prawnej trwa przy stanowisku, że uchylenie się od skutków oświadczenia woli jest bezpodstawne, wówczas możliwe jest rozstrzygnięcie przez sąd, czy było ono uzasadnione (postanowienie SN z 12.10.2005 r., III CK 48/05, LEX nr 191867). Takie rozstrzygnięcie może nastąpić w postępowaniu wytoczonym przez osobę, która uchyliła się od skutków oświadczenia woli o świadczenie albo o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego, powołanego przez czynność prawną, w której skład wchodziło to oświad-

czenie (Jedliński, 2012, s. 576). Jeżeli natomiast druga strona kwestionuje zasadność uchylenia się od skutków oświadczenia woli, może ona wytoczyć powództwo o świadczenie należne na mocy czynności prawnej, którą uważa za ważną, albo o ustalenie istnienia stosunku prawnego (Jedliński, 2012, s. 576). Wobec tego sąd rejestrowy nie ma podstaw do tego, aby odsyłać wnioskodawcę na drogę odrębnego procesu o ustalenie przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, w związku z uchyleniem się od skutków oświadczenia woli. Na podstawie art. 23 ust. 2 ustawy o KRS sąd rejestrowy jest zobowiązany do samodzielnego ustalenia tych okoliczności. Jeżeli fakt istotny dla rozstrzygnięcia o żądaniach wniosku o wpis może być dowodzony przez przedstawienie dowodów ze źródeł osobowych, sąd powinien takie wnioski uwzględnić, a nie oczekiwać z rozstrzygnięciem sprawy rejestrowej na wyniki ewentualnego procesu o ustalenie (por. postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z 6.11.2015 r., VIII Ga 314/15, LEX nr 1928693).

Odesłanie wnioskodawcy przez sąd rejestrowy na drogę odrębnego postępowania o ustalenie byłby często pozbawione podstaw z uwagi na to, że przesłanką takiego powództwa jest interes prawny (art. 189 k.p.c.). Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą interes prawny istnieje, jeżeli sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości (por. m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 5.04.2007 r., III AUa 1518/05, LEX nr 257445; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 7.02.2014 r., I ACa 408/13, LEX nr 1437870).

W postępowaniu rejestrowym, jeżeli przepisy szczególnie nie stanowią inaczej, wniosek do sądu rejestrowego prowadzącego Krajowy Rejestr Sądowy składa podmiot podlegający wpisowi do tego rejestru (art. 694³ § 1 k.p.c.). Podmiot ten, jako wnioskodawca, bardzo często nie jest stroną czynności prawnej, która wiąże się ze zmianą danych ujawnianych w rejestrze (np. umowa sprzedaży udziałów). Może się okazać, że nie ma interesu prawnego w ustaleniu, czy dana czynność prawna jest ważna, jako że nie jest jej stroną (por. odnośnie do postępowania wieczystoksięgowego wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 8.08.2013 r., I ACa 232/13, LEX nr 1388877).

Odesłanie uczestnika postępowania rejestrowego, który kwestionuje skuteczność uchylenia się od oświadczenia woli na drogę odrębnego procesu powodowałoby ponadto, że zostałby on obciążony obowiązkiem udowodnienia okoliczności, że druga strona czynności prawnej nie działała pod wpływem błędu czy groźby, co stoi w sprzeczności z podstawowymi zasadami dowodzenia. Wpis do rejestru nie przesądza zresztą o tym, że czynność jest ważna. Strony czynności prawnej mogą się powoływać na jej nieważność, nawet jeżeli sąd wpisał dane do rejestru. Jednak w niektórych sytuacjach, z uwagi na ochronę osób trzecich działających w zaufaniu do treści rejestru, powoływanie się na nieprawdziwość danych wpisanych do rejestru będzie bezskuteczne (por. art. 16 ustawy o KRS).

Wnioski

Obowiązek badania przez sąd rejestrowy, czy zgłoszone dane są zgodne z rzeczywistym stanem, wiąże się z ochronną funkcją wpisów. Dokładne badanie zgłoszenia ma na celu uniknięcie ryzyka umieszczenia w rejestrze danych, które nie są zgodne ze stanem rzeczywistym. Nie daje to oczywiście gwarancji, że takie dane w rejestrze się nie znajdują. Wpis powoduje jednak powstanie domniemania, że dane te są prawdziwe (art. 17 § 1 ustawy o KRS). Jeżeli dane wpisano do rejestru niezgodnie ze zgłoszeniem podmiotu lub bez tego zgłoszenia, podmiot ten nie może zasłaniać się wobec osoby trzeciej działającej w dobrej wierze zarzutem, że dane te nie są prawdziwe, jeżeli zaniedbał wystąpić niezwłocznie z wnioskiem o sprostowanie, uzupełnienie lub wykreślenie wpisu

(art. 17 ust. 2 ustawy o KRS). Nad prawdziwością zgłaszanych danych czuwa w pierwszej kolejności sąd rejestrowy, zaś po ich wpisaniu, osoba, która te dane zgłosiła. Dotyczy to również sytuacji, w której uczestnik postępowania rejestrowego powołuje się na wadę oświadczenia woli. W przypadku gdy sąd ma uzasadnione wątpliwości co do ważności czynności prawnej będącej podstawą wpisu, powinien przeprowadzić w tym zakresie postępowanie dowodowe. W przeciwieństwie do postępowania wieczystoksięgowego, nie jest ono ograniczone do dowodu z dokumentów. Sąd rejestrowy nie powinien też czekać z rozstrzygnięciem sprawy rejestrowej do czasu wydania prawomocnego orzeczenia w odrębnym procesie o ustalenie, tylko samodzielnie ustalić, czy oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby jest skuteczne.

Przypisy/Notes

¹ W poprzednim stanie prawnym jego odpowiednikiem był art. 46 ust. 1 ustawy z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. nr 19, poz. 147), zgodnie z którym rozpoznając sprawę sąd rejonowy bada jedynie treść wniosku, treść i formę dołączonych doń dokumentów oraz treść księgi wieczystej. Przepis ten uchylono z dniem 22.04.1991 r. na mocy ustawy z 14.02.1991 r. — Przepisy wprowadzające ustawę — Prawo o notariacie oraz o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego i ustawy o księgach wieczystych (Dz.U. nr 22, poz. 92).

² Zgodnie z art. 45 zd. 1 dekretu z 11.10.1946 r. — Prawo o księgach wieczystych (Dz.U. nr 57, poz. 320 ze zm.), rozpoznając wniosek o wpis, sąd badał jedynie treść wniosku i dołączonych doń dokumentów oraz treść księgi wieczystej. Wbrew jego literalnemu brzmieniu uznawano jednak, że badaniu podlegała nie tylko treść, ale i forma przedłożonych dokumentów — por. Ignatowicz, Wasilkowski (1977), s. 935.

³ Jak uznał SN w wyroku z 13.12.2012 r. (V CSK 25/12), LEX nr 1293974, „chodzi tu o postawę adresata oświadczenia woli, polegającą na pewnego rodzaju współdziałaniu w zaistnieniu wadliwości czynności prawnej. Konieczna jest zatem ocena postępowania, stan wiedzy i przyczynowości zachowania adresata oświadczenia. Wywołanie błędu w rozumieniu art. 84 § 1 k.c. wyczerpuje się przez każde zachowanie adresata oświadczenia, które po stronie składającego to oświadczenie skutkowało fałszywym wyobrażeniem co do czynności prawnej”

⁴ Michnik (2013), s. 225. Zob. uchwała SN z 6.06.2012 r. (III CZP 22/12), OSNC 2012/12, poz. 141, w której SN przyjął, że w postępowaniu o wpis w rejestrze przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego danych wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, posiadających samodzielnie lub łącznie z innymi co najmniej 10% kapitału zakładowego (art. 38 pkt 8 lit. c ustawy o KRS), sąd rejestrowy, któremu dla udokumentowania zmiany w składzie wspólników przedłożono listę wspólników, może żądać przedstawienia umowy, na podstawie której nastąpiło przeniesienie w tej spółce udziału lub jego części (art. 180 k.s.h.), podkreślając jednocześnie w uzasadnieniu tej uchwały, że żądanie to jest uprawnione jedynie wtedy, gdy sąd rejestrowy powoła uzasadnione — na tle okoliczności konkretnego przypadku — wątpliwości, co do tego, czy dane wynikające z przedłożonej listy wspólników są faktycznie zgodne z rzeczywistym stanem.

Bibliografia/References

- Dumkiewicz, M. (2019). *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Warszawa.
- Gudowski, J. W.; Ereciński, T. (red.). (2016). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa.
- Hopt, K. W.; Baumbach, A. Hopt, K. (2010). *Handelsgesetzbuch*, München.
- Ignatowicz, J., Wasilkowski, J. W.; Ignatowicz, J. (red.). (1977). *System prawa cywilnego. Tom II. Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Jedliński, A. W.; A. Kidyba, A. (red.). (2012). *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa.
- Koch, J. W.; Staub, H. (red.). (2009). *Handelsgesetzbuch. Grosskommentar*, Berlin, t. 1.
- Łukowski, W. (2012). Krajowy Rejestr Sądowy 2.0. Czas na zmiany? *Iustitia*, 10, s. 169–187.
- Michnik, A. (2013). *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, Warszawa.
- Pęczyk-Tofel, A., Tofel, M. (2010). Sądowa kontrola uchwał zgromadzeń w spółkach kapitałowych w postępowaniu rejestrowym. *Przegląd Prawa Handlowego*, 2, s. 31–39.
- Prus, P. W.; Manowska, M. (red.). (2015). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 506–1217*, Warszawa.
- Rudnicki, S. (2010). *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, Warszawa.
- Wróblek-Romańczuk, M. (1992). Rejestr handlowy — postępowanie w sprawach z zakresu rejestru handlowego. Część II. *Palestra*, 7–8, s. 19–28.
- Zamojski, Ł. (2008). *Rejestracja spółek. Zagadnienia materialne i procesowe*, Warszawa.

Księgarnia internetowa Polskiego Wydawnictwa Ekonomicznego